

ВІДГУК

опонента - доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України

**Бараша Євгена Юхимовича на дисертацію
Алексєєва Ігоря Сергійовича «Інститут пробації в системі кримінальної юстиції України», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право.**

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

У сучасних умовах дотримання плану євроінтеграції, розвитку в Україні та світі інформаційного та громадянського суспільства незалежні від держави інституції починають відігравати основну роль у процесі новітніх глобалізаційних змін. На даному етапі становлення правової культури, відповідальності та свідомості громадян, в особі своїх членів, стає активним каталізатором розставлення нових концептуальних аспектів в кожній сфері суспільного життя у тому числі і у сфері виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Тому, наявна на даний час потреба в запровадженні дієвих механізмів виконання покарання та позитивного впливу на засуджених осіб і встановлення державного нагляду за їх поведінкою виникла не тільки з огляду на міжнародну практику та світові стандарти, а й на основі суспільного запиту та нового підходу з боку право свідомих громадян до участі у державних справах та формуванні стабільної правової системи державних органів України.

На рівні міжнародного товариства вже давно визнано, що місця позбавлення волі в повному обсязі не виконують мету покарання і не забезпечують запобігання рецидивної злочинності, оскільки перебування людини в умовах ізоляції характеризується значними негативними наслідками. Саме тому в більшості європейських країн, покарання у виді позбавлення волі є виключною мірою, а саме інститут пробації є його ефективною альтернативою.

З огляду на трансформацію вектора мети покарання в бік корекції поведінки та ресоціалізації засуджених, у серпні 2015 року набрав чинності Закон України «Про пробацію», що стало важливим кроком до європейських стандартів дотримання прав людини, та значною перспективою «виправити» правопорушників без ув'язнення. Кабінет Міністрів України розпорядженням

від 13 вересня 2017 року № 655-р погодив пропозицію Міністерства юстиції України про створення з 1 січня 2018 державної установи «Центр пробації» для виконання вимог вказаного Закону, а ефективного впровадження системи цих органів – опинилося серед найактуальніших проблем нашого суспільства.

Специфіка впровадження діяльності органів пробації полягає у тому, що вони стали правонаступниками раніше існуючої у структурі Державної кримінально-виконавчої служби України, підрозділів Кримінально-виконавчої інспекції (КВІ). Але на відміну від КВІ сектор повноважень органу пробації є набагато ширшим і полягає не тільки у виконанні покарань не пов'язаних з позбавленням волі, а й в забезпеченні суду інформацією про засудженого, для прийняття справедливого рішення та його подальшої ресоціалізації після відбування покарання, що відповідає тотожним органам європейського зразка, та дозволяє забезпечити реалізацію наданих їм повноважень, виходячи з пріоритетності прав і свобод людини, та її повноцінного повернення до суспільства, після відбуття покарання.

У зв'язку з цим виникала потреба у проведенні комплексного, ґрунтовного дослідження передумов запровадження інституту пробації в системі кримінальної юстиції України, особливостей його становлення та розвитку, виокремлення ефективної моделі її діяльності саме в Україні з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних факторів, вивчення та аналізу особливостей застосування пробації стосовно різних категорій осіб.

Саме тому дисертаційне дослідження Алексеєва Ігоря Сергійовича «Інститут пробації в системі кримінальної юстиції України» є не лише актуальним та своєчасним, а й нешаблонним та корисним для розвитку юридико-правової науки, оскільки в ньому вирішуються питання організаційно-правових основ функціонування органу пробації, специфіки роботи з засудженими та потерпілими та здійснюється осмислення, узагальнення та аналіз організаційно-правових аспектів удосконалення діяльності даних органів, що з моменту їх впровадження в Україні, ще жодного разу не було піддано науковому дослідженню у такому обсязі, з урахуванням досягнень сучасної вітчизняної та

закордонної правової доктрини, емпіричних результатів дослідження та пріоритетів сучасних державотворчих та правотворчих процесів.

Зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Чітко виражений науковий підхід, зокрема, вдало розроблені дефініції, класифікації і критерії дозволили автору аргументовано визначити власну позицію щодо багатьох дискусійних проблем діяльності органів пробації в системі кримінальної юстиції України.

Методологічні засади дослідження свідчать про належне володіння дисертантом загальними та спеціальними методами наукового пізнання, системний підхід щодо вирішення завдань, поставлених у роботі. В ході виконання роботи автором застосовано низку методів, характерних для наукових робіт: діалектичний, індукції, історичний, аналізу та синтезу, герменевтичний, догматичний, порівняльно-правовий, правового моделювання. Методи й прийоми доречно використані для формулювання авторських дефініцій, обґрунтування запропонованих висновків та рекомендацій щодо змін до чинного законодавства.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації. Наукові положення, рекомендації та висновки дослідження, проведеного Алексєєва І.С. є належним чином обґрунтованими та достовірними, оскільки дисертація базується на аналізі національного та міжнародного законодавства, осмисленні наукових доробків вітчизняних та іноземних вчених та практиків, результатах анкетування, комплексному підході та характеризується високим рівнем наукових узагальнень, що певною мірою обумовлено й характером дослідницької бази.

Дисертант ґрунтовно аналізує роботи як вітчизняних, так і закордонних вчених, які вийшли друком у різні історичні періоди, піддає критиці положення цих робіт, формулює авторську позицію, при цьому критичний аналіз у дисертації відрізняється високим рівнем аргументованості, виваженості,

толерантності.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які визначають нормативні засади діяльності ДУ «Центр пробації» та емпіричну основу дослідження, що становлять результати анкетування, аналітичні статті, політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистичні матеріали про діяльність органів пробації.

Своєчасність, актуальність й практична значущість висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження ілюструється наявністю актів впровадження результатів дослідження в правозастосовну сферу (лист Державної судової адміністрації України від 22 грудня 2017 року № А1676-17-1667/17), законодавчу діяльність (акт впровадження Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 11 грудня 2017 року № 04-18/12-2245), та правотворчу діяльність (акт впровадження Комітету з питань правової політики та правосуддя Верховної Ради України від 20 листопада 2017 року № 04-29/15-2607).

Наукова та практична новизна одержаних результатів визначається у тому, що у дисертаційній роботі чітко визначено сучасну структуру ДУ «Центр пробації» від моменту її створення. А статистичні данні чисельності персоналу та суб'єктів пробації є новими, та чи не єдиними узагальненими та офіційно оприлюдненими та можуть бути використані науковцями при проведенні досліджень з даної тематики.

На окрему увагу заслуговують результати анкетування, що дозволяють зробити висновки про наявні проблеми в діяльності органу пробації, безпосередньо крізь призму її співробітників, та вжити заходів на належних рівнях для їх усунення.

Доречним є дане дисертантом власне, побудоване на основі аналізу думок вітчизняних та закордонних вчених, повніше стосовно законодавчого визначення поняття ресоціалізація як мети інституту пробації, що виступає ключовим елементом для виправлення засудженого, відновлення або

встановлення соціальних зв'язків у суспільстві, та полягає у процесі підготовки засудженого до повернення у суспільство, що ґрунтується на відновленні позитивних зв'язків, відносин і розвитку у засудженої особи соціально корисних якостей (с. 37-39).

Заслуговує на підтримку позиція дисертанта, що демократизація та гуманізація системи кримінальної юстиції повинна супроводжуватися зміною підходу до процесу виконання покарань та інших кримінально-правових заходів, застосуванням диференційованої системи виховних заходів, спрямованих на виправлення і ресоціалізацію засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень, що, в кінцевому вигляді, забезпечуватиме безпеку суспільства (с. 44).

Підтримуємо твердження дисертанта про необхідність доповнення частини третьої статті 314-1 КПК України наступним положенням: *«Досудова доповідь складається представником уповноваженого органу з питань пробації за місцем проживання чи перебування обвинуваченого в строк, визначений в ухвалі суду, і подається не пізніше, ніж до початку судових дебатів. У будь-якому разі встановлений для складання досудової доповіді строк не може бути меншим, ніж десять днів»* (с. 108). Така законодавча ініціатива дозволить створити сприятливі терміни для її підготовки і досудова доповідь зможе бути своєчасно подана до суду.

З позитивного боку варто відмітити проведене автором вивчення та осмислення міжнародної практики з питань застосування пробаційних програм у зарубіжних країнах. Аналіз міжнародного досвіду та власне твердження автора з даного питання є чітким, лаконічним та слушним, і може бути в надалі використаний для імплементації у національне законодавство (с. 160-169).

Повнота викладення основних результатів дисертації в наукових виданнях. Дисертаційне дослідження виконано автором самостійно, сформульовані в ньому положення, висновки та пропозиції обґрунтовані на основі особистих досліджень та практичної діяльності автора. При

використанні для аргументації власних положень і висновків напрацьовань інших учених обов'язково робились посилання.

Структура дисертації грамотно побудована і логічно продумана та відповідає вимогам МОН та завданням, які поставив перед собою автор. Загальний обсяг дисертації становить 248 сторінок. Робота містить список використаних джерел із 183 найменувань на 19 сторінках. У першому розділі «Теоретико-правові засади пробації, виокремлено три підрозділи»: 1.1. Соціально-правова обумовленість впровадження інституту пробації в систему кримінальної юстиції держави. 1.2. Поняття, зміст та функції пробації. 1.3. Регламентація пробації в міжнародно-правових актах в яких розкрито теоретико-правові засади пробації. Другий розділ роботи «Пробація в системі кримінальної юстиції України» присвячено визначенню місця інституту пробації в системі кримінальної юстиції нашої держави. Його положення розкриті у трьох послідовних розділах: 2.1. Історія впровадження та інституційного становлення. 2.2. Загальна характеристика національної системи пробації. 2.3.

Організаційно-правові основи функціонування органу пробації. Третій розділ роботи «Основні напрями удосконалення пробації в Україні» у першому та другому підрозділах визначає організаційно-правове забезпечення роботи з засудженими та потерпілими як елемент національної системи пробації в Україні, а третій підрозділ «Організаційно-правові аспекти удосконалення діяльності органу пробації» розкрито основні напрями вдосконалення пробації в Україні в майбутньому, зокрема встановлено організаційно-правові засади забезпечення роботи із засудженими та потерпілими як елементи національної системи пробації в Україні, а також окреслено організаційно-правові аспекти вдосконалення діяльності органу пробації.

Основні теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містяться у дисертації, викладені в десяти наукових працях, у тому числі одна у іноземному науковому виданні, що додатково показують наукові результати дисертації.

Дисертацію оформлено відповідно до вимог МОН України.

Встановлюючи значущість для науки і практики результатів дослідження, проведеного І.С. Алексеевим, варто вказати, що воно поглиблює існуючі уявлення про сутність та правову природу інституту пробації в системі кримінальної юстиції, ілюструє достатню та сучасну емпіричну базу, за результатами анкетування та може бути основою для подальших наукових досліджень з відповідної проблематики. Наведені в роботі пропозиції можуть бути використані під час розроблення змін і доповнень до нормативно-правових актів, що регулюють питання діяльності та розвитку органу пробації в Україні, та використовуватись для викладання дисциплін «Актуальні питання діяльності органу пробації», «Кримінальне право», «Кримінально-виконавче право» у закладах вищої освіти.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження.

1. Автор визначає за мету дисертаційного дослідження з'ясування теоретичних, правових та організаційних засад інституту пробації у системі кримінальної юстиції України. Разом з тим, не визначає самої системи кримінальної юстиції, її феноменології в межах якої й розглядається інститут пробації як складова функціонуюча структура системи кримінальної юстиції, її інституціональність.

2. У роботі автор наголошує, що істотний вплив на розширення застосування покарань без ізоляції від суспільства має низка факторів гуманітарного, економічного та політичного характеру (с.30), упускаючи соціальний фактор, що на рівні з вищезазначеними впливає на розвиток альтернативних видів покарань.

3. В тексті роботи широко вживається термін «співробітники пенітенціарної служби», хоча жодний вітчизняний законодавчий акт не містить поняття такого поняття як «співробітники пенітенціарної служби».

4. Щодо емпіричної бази, крім статистичних даних та результатів анкетування працівників пробації, доцільно було б здійснити опитування і суб'єктів пробації.

5. У розділі «2.2. Загальна характеристика національної системи

пробації» недостатньо розкриті поняття пробаційних програм їх функції та шляхи впровадження(с.112), що існують в українській моделі пробації (с.116). Не наведено жодних статистичних даних, щодо кількості призначених для реалізації пробаційних програм судами України та даних про їх реалізацію з боку органів пробації. Під час виконання роботи дисертант не звернув уваги на наявні проблеми при реалізації пробаційних програм в Україні, і як наслідок не запропонував шляхи їх вирішення.

6. Дискусійною є пропозиція автора, котрий у другому розділі (с. 147) пропонує передбачити кримінальну відповідальність за опір представнику уповноваженого органу з питань пробації під час здійснення ними своїх повноважень (ст. 342 КК України) та погрозу або насильство щодо представника уповноваженого органу з питань пробації (ст. 345 КК України), проте дані статті і так передбачають відповідальність за опір, погрозу або насильство працівнику правоохоронних органів, а Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» №3781-ХІІ в редакції від 12.07.2018 року і так відносить співробітників органів і установ виконання покарань до співробітників правоохоронних органів, поширюючи на них діяльність норм ст. 342 КК України та ст. 345 КК України. А додаткове наповнення КК України тотожними нормами лише розшаровуватиме українське законодавство та призводитиме до виникнення нових законодавчих колізій.

7. У роботі (с. 200-2015) автор обґрунтовує доцільність впровадження засобів електронного моніторингу для контролю за суб'єктами пробації, на основі міжнародного досвіду. При цьому у роботі не надано авторського визначення поняття «електронного моніторингу», та не досліджено проблему відсутності нормативно-правового забезпечення його впровадження.

8. З урахуванням сучасних тенденцій розвитку в Україні інституцій громадянського суспільства дисертантові при розробці питання «3.3. Організаційно-правові аспекти удосконалення діяльності органу пробації» варто було б приділити увагу дослідженню новітніх та ефективних шляхів

діяльності органу пробації з громадськими та неурядовими організаціями, для залучення суспільства у процес ресоціалізації, з метою її ефективнішого здійснення.

Зазначене не впливає на позитивну оцінку виконаної роботи, підкреслює її новаторський характер та складність предмету наукового дослідження.

З вищевикладеного можна зробити висновок, що дисертаційне дослідження Алексеєва І.С. «Інститут пробації в системі кримінальної юстиції України» виконане на належному науково-теоретичному рівні, є актуальною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані висновки, які вирішують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для розвитку діяльності органів пробації. За змістом відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження наукових ступенів, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року, Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України №167 від 06 березня 2019 року, а його автор – Алексеєв Ігор Сергійович на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Опонент:

**начальник Інституту кримінально-виконавчої служби
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України**

Є.Ю. Бараш